

RAPPORT 2015 – UPPFÖLJNING AV EFFEKTER AV SÄRSKILT STÖD

Utbildningsenheten

November 2015 Eva Westin

Sammanfattning

Denna rapport från utbildningsenheten belyser resultatet från en uppföljning av barn i behov av särskilt stöd, födda 2003 och 2004. Uppföljningen genomfördes från våren 2010 till och med våren 2015. Rapporten bygger på forskning, beprövad erfarenhet, samt på intervjuer med rektorer. Annat underlag som används är också utvärderingar, handlingsplaner, åtgärdsprogram och uppgifter från utbildningsenheten. Syftet med rapporten är att ta reda på effekten av det stöd som barnen erhållit.

Varje år är det cirka 10 till 12 barn i behov av särskilt stöd som stannar ett extra år på förskolan för att året därpå börja i förskoleklass. Efter det extra året på förskolan börjar barnen i förskoleklass eller så börjar de direkt årskurs ett. De flesta barn som erhållit stöd i förskolan var enligt pedagogerna och rektorerna i behov av fortsatt stöd när de började i förskoleklass eller årskurs ett. Bilden av vissa elevers svårigheter förändrades under tiden som uppföljningen genomfördes och flera elever fick under uppföljningsperioden diagnoser inom det neuropsykiatriska området eller utvecklingsstörning.

I slutet av uppföljningen hade flera elever mottagits i särskola. Placering i mindre grupp (gäller inte elever i särskola) var mest förekommande i det lägre åldrarna för att sedan övergå till placering i vanlig klass. Åtgärderna för eleverna skiftade över tid, från inkluderande lösningar i klassen eller gruppen till exkluderande lösningar, det vill säga utanför ordinarie grupp eller klass. Alla rektorer är eniga om att samarbete med föräldrar och andra professioner är viktigt för att ge eleven bästa möjliga stöd. De ansåg också att det är viktigt att vara flexibel i att hitta lösningar, vilket de anser är avgörande för många elever.

Eleverna som inte gick i mindre grupp fick sitt stöd i klassrummet. Några av eleverna fick stöd av speciallärare eller specialpedagog, i vissa ämnen utanför klassrummet. Alla rektorer beskrev hur skolorna arbetade med kunskapsmålen i de olika ämnena. Däremot var de få rektorer som beskrev hur skolan arbetade med att stödja elevernas sociala utveckling.

Konstateras kan också att allt för många förskolor och skolor beskrev barnet eller eleven som problemet och bärare av svårigheterna i stället för att beskriva miljöns inverkan och betydelse för barnets eller elevens situation.

Av resultatet i uppföljningen kan konstateras att en stor grupp elever var i fortsatt behov av stöd våren 2015. Flera rektorer befarande att stödet för många av eleverna inte skulle vara tillräckligt eftersom kunskapskraven ökar i takt med elevernas ålder. Rektorerna menade att många elevers svårigheter blir tydligare ju äldre de blir och det gör situationen svårare att hantera.

Trots det så var det ändå många rektorer som ansåg att flera av eleverna skulle kunna nå målen för grundskolan under förutsättning att det fortsättningsvis fick stöd. Effekten av stödet hade för flera av eleverna varit positivt, det vill säga att elevens svårigheter hade minimerats eller helt avtagit.

Systematisk uppföljning och utvärdering ökar förutsättningarna för att åtgärderna ska få avsedd effekt. Resultatet från uppföljningen visa dock att kvalitén i förskolan och skolan var mycket ojämn, när det gällde att ha en tydlig process i arbetet med följa upp och utvärdera insatserna för barn och elever i behov av särskilt stöd. Innehållet i det planerade åtgärderna skiljde sig åt i de olika verksamheterna och innehållet ändrades också ju äldre eleverna blev.

Skolorna hade tillgång till specialpedagogisk kompetens, men hur de arbetade skiljde sig åt mellan skolorna. Däremot saknade övervägande delen av förskolorna tillgång till specialpedagogisk kompetens. Många rektorer har beskrivit att det är svårt att få till anpassning i skolan och att de saknar kompetens för att kunna stödja eleven fullt ut, då de efterfrågar kompetens om bakomliggande orsaker till elevernas svårigheter.

Det kan konstateras att det krävs en fördjupad kunskap i hela arbetslaget om vad specifika funktionsnedsättningar innebär och kräver när det gäller planering, anpassning av miljön och arbetssätt. Pedagogerna i verksamheterna behöver ges tid och rätt förutsättningar för att klara uppdraget. Det är hela förskolan eller skolans angelägenhet att stödja och hjälpa barn och elever i behov av särskilt stöd.

Nacka kommun Eva Westin

Innehållsförteckning

I.	Inledning			
2.	Begreppsdefinition	5		
3.	Bakgrund	<i>6</i>		
3. I	Stödets utformning i förskola och skola	8		
3.2	Beskrivning av barns och elever svårigheter			
4.	Metod och genomförande	. 12		
5.	Resultat	. 13		
5. I	Elevernas placeringar under uppföljningsperioden	4		
5.2	Svar från skolorna/rektorer	17		
5.3	Stödets utformning i förskola, annan pedagogisk omsorg och skola	18		
5.4	Vilka svårigheter finns hos barnet/eleven?	18		
5.5	Får eleverna tillräckligt med stöd och hjälp för att klara de individuella mål som är uppsatta?	20		
5.6	Ger stödet önskad effekt?			
5.7	Resultat från nationella prov årskurs tre			
6.	Diskussion/slutsats	. 24		
7.	Bilaga	. 31		

I. Inledning

Under flera år har utbildningsenheten uppmärksammat att elever som har tilldelats extra stöd i förskolan, har varit i behov av fortsatt stöd när de börjat i förskoleklass eller i årskurs ett. I arbetet med att hantera ansökningar om extra stöd från förskolor, pedagogisk omsorg och skolor, kan vi tydligt se att skolorna söker extra ekonomiskt stöd för de barn som tidigare fått stöd i förskolan eller i pedagogisk omsorg. Frågor som vi då ställer oss är; är barnen i behov av fortsatt stöd? Har stödet inte gett önskad effekt? Eller trots rätt stöd har det inte hjälpt fullt ut?

För att vi ska kunna veta något om stödets effekter behöver vi information om vilka barn och elever som omfattats av specialpedagogiska insatser. I Nacka kommun har vi en bra bild av hur många barn som tilldelas extra ekonomiskt stöd centralt och vad verksamheterna gör för att hjälpa barnen och eleverna. Informationen om hur stödet har utformats får vi dels genom utvärderingar, riktade uppföljningar och i dialog med förskolorna och skolorna. För att eleverna ska få möjlighet att utvecklas så optimalt som möjligt, behöver vi undersöka om stödet ger önskad effekt.

Enligt skollagen har barn och elever en ovillkorlig rättighet att få det stöd de behöver under sin vistelse för att nå målen som anges i läroplanerna för förskola och skola. Förskolornas och skolornas ansvar är att uppmärksamma och utreda behov av särskilt stöd samt att planera och följa upp insatserna.

2. Begreppsdefinition

Förskolor, skolor och pedagogisk omsorg kan ansöka om individförstärkning (tilläggsbelopp) för barn och elever i behov av särskilt stöd. Individförstärkningen är en ekonomisk ersättning som kan utgå i de fall då verksamheternas egna resurser som ekonomiska, organisatoriska eller pedagogiska inte räcker till för att sätta in en mer omfattande stödåtgärder för barnet eller eleven. Det är extra ordinära åtgärder som inte har anknytning till den vanliga undervisningen eller inte normalt kan tillgodoses i pedagogisk omsorg eller förskolan.

I ansökan om individförstärkning ska handlingsplaner och åtgärdsprogram ¹bifogas, där ska det bland annat framgå vad som gjorts tidigare och hur verksamheten planerat att stödja barnet eller eleven. Det är inte diagnosen som är avgörande för det extra stödet, utan den beskrivna åtgärden. Vid bedömningen av individförstärkningen kan hänsyn också tas till barnets eller elevens vistelsetid i verksamheten under dagen.

Med begreppet specialpedagogik menas i denna rapport att när den vanliga pedagogiken inte räcker till för att stödja barnet eller eleven. Specialpedagogik behöver inte handla om specifika metoder utan det kan handla om förhållningssätt, bemötande, etik samt en öppenhet att problematisera och kritiskt granska den pedagogiska lärandemiljön.²

3. Bakgrund

Kvalitén i förskola och skola påverkar barnens och elevernas resultat, både kunskapsmässigt och utvecklingsmässigt. Kvalitén i verksamheterna handlar bland annat om, pedagogiskt stöd, miljöns utformning och pedagogernas kompetens samt sammansättning av barn- och elevgrupperna. En viktig del i kvalitetsarbetet är hur verksamheterna dokumenterar och följer upp barnens och elevernas lärande, utifrån gällande styrdokument. I två aktuella rapporterna från Skolverket pekar man på att det saknas systematisk planering hos pedagogerna om hur man ska nå målen i läroplanen när det gäller områden som kreativitet, självuppfattning, ansvar och genomförande, tänkande och analys, kommunikation och sociala relationer samt empati.³

Viktiga faktorer för att barnen ska utvecklas positivt är pedagogernas kompetens och föräldrarnas delaktighet.⁴ En OECD- rapport visar att hög kompetens hos personalen i förskolan har starkt samband med läranderesultat hos barnen. I synnerhet är det personalens förmåga att skapa goda pedagogiska miljöer som gör skillnad för barnen. ⁵

För att kunna ha ett bra systematiskt kvalitetsarbete är det bland annat viktigt att skapa förutsättningar för personalens arbete med barnen, vilket innebär att förskolechefen ska se till att det finns former, tid och struktur för att bedriva ett kvalitativt bra pedagogiskt arbete.⁶

¹ Ett åtgärdsprogram ska utarbetas för en elev som ska ges särskilt stöd då eleven riskerar att inte nå de kunskapskrav som minst ska uppnås. 3 kap. 8-9 § § skollagen.

² Lutz, K. Specialpedagogiska aspekter på förskolan och skolan: Stockholm, Liber AB, 2013.

³ Skolverket, *Att utmana och stimulera barns utveckling och lärande i förskolan,* Stockholm: Skolverket, 2014 och 2015.

⁴ EPPE, 2004. The effective provision of pre-school education-Findings from pre-school to key stage 1.

⁵ OECD, 2012. Starting strong III:a Quality toolbox for Early childhood Education and Care. Executive Summary.

⁶ Skolinspektionen, rapport (2012:7).

Enligt Vetenskapsrådets rapport har förskolan fått en ökad betydelse som skolförberedande verksamhet och att uppdraget blivit snävare genom ökad betoning på barns språkutveckling samt den ökade användningen av tester och diagnos- och bedömningsmaterial. Vetenskapsrådets rapport visar också att det är angeläget att utveckla begreppet bedömning och att utveckla forskningen om hur man kan bedöma verksamhetens kvalité. ⁷

För eleverna i skolan är kvalitén av stor betydelse när det gäller tydliga mål för undervisningen, ständig återkoppling av arbetet och skapande av positiva lärandemiljöer. Andra viktiga faktorer är lärarnas pedagogiska förmåga och studiero i klassrummet samt stöd och uppmuntran från hemmet. ⁸

Forskningen om specialpedagogiska insatser för barn och elever i behov av särskilt stöd inom förskola och skola har ökat under det senare åren, framför allt med fokus på förskolan. Men forskningen enligt Lutz ⁹ är fortfarande begränsad vad det gäller stödets kvalitativa karaktärer och vilka långtgående betydelse som olika stödinsatser får. Vi behöver evidens och beprövade erfarenheter för att få svar på och förstå sambandet mellan särskilt stöd och effekterna av det.

I en större svensk studie angav personalen att 17 procent av barn inom förskolan var i behov av någon typ av extra stöd för att fungera i verksamheten. Av dem var det knappt fyra procent som var formellt identifierade med medicinsk diagnos. ¹⁰ I studien uppmärksammades också att barn i förskola inte får tillräckligt med stöd. Behovet av särskilt stöd för barn i förskola är stort enligt en rapport från Lärarförbundet, men trots att behovet är stort är det endast två procent av medarbetarna i barngrupperna specialpedagoger. ¹¹

Personalen på förskolan anser att de saknar kompetensutveckling i form av handledning och utbildning, Det framkommer också att tidsbrist är en viktig faktor som påverkar arbetet. Detta utgör ett hinder i det pedagogiska utvecklingsarbetet i förskolan.¹²

¹² Sandberg, A. & Norling, M. *Med sikte på förskolan-Barn i behov av särskilt stöd:* Lund, Studentlitteratur, 2014.

⁷ Vetenskapsrådet 2012. Utvärdering i förskolan- en forskningsöversikt.

⁸ Hatti, J. A., C. *Visible Learning a synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement,* London, New York: Routledge, 2009.

⁹ Lutz, K. Specialpedagogiska aspekter på förskolan och skolan

¹⁰ Lillvist, A. The applicability of a functional to social competence in preschool children in need of special support. Docbral Disseraltion: Örebro Universitet, 2010.

¹¹ En rapport från Lärarförbundet 2015. *Satsa tidigt- satsa på förskolan.*

I dag finns det ingen tydlig indikation på hur många förskolebarn som är i behov av särskilt stöd. ¹³ Det finns heller inga exakta uppgifter på hur många elever i Sverige som får tillgång till specialpedagogiskt stöd, då det saknas uppgifter centralt från kommunerna. Kommunerna behöver tydliggöra hur man identifierar elever i behov av särskilt stöd. ¹⁴ Det behövs studier som belyser hur utvärderingar och feedback- system bör vara utformade för att ge önskad effekt. ¹⁵

I rapporten från Skolverket "Tio år efter förskolereformen" visade kommunenkäten att mer än hälften av kommunerna bedömde att resurserna var otillräckliga, samtidigt som de ansåg att andelen barn med stödbehov ökat. ¹⁶ Däremot bedömer 75 procent av förvaltningscheferna att insatserna för barn i behov av särskilt stöd är effektiva.

3.1 Stödets utformning i förskola och skola

Stödet i skola, pedagogisk omsorg och förskola får effekter för barnet och eleverna beroende på hur det är utformat. Stödet ges i första hand inom den grupp som barnet eller eleven tillhör. Enligt Lutz så utgår stödåtgärderna ofta från principen "mer av detsamma" och styrs av den kompetens som finns att tillgå, istället för att pedagogiska avvägningar anpassade till mötet mellan eleven och lärandemiljön.¹⁷

När det gäller hur stödet ska se ut och hur specialpedagogerna ska arbeta, har man olika syn på det. I förskolan anser förskolechefer att specialpedagogen ska arbeta övergripande med organisationsutveckling. Ämneslärare och klasslärare menar att specialpedagogerna främst ska jobba med individuellt stöd till enskilda elever eller i små grupper av elever. Specialpedagogerna själva anser att deras arbete bör inrikta sig på organisations-utveckling, det vill säga förebyggande arbete. ¹⁸ Beroende på vilken syn vi har om hur man ska arbeta så får det självklart konsekvenser för eleven.

Fler av barnen i uppföljningsgruppen får riktade insatser. Enligt expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO) är det viktigt att identifiera målgruppen och att det ges både generella och riktade insatser. Generella och riktade insatser får större effekter för det enskilda barnet.¹⁹

¹³ Lillvist, A. The applicability of a functional to social competence in preschool children in need of special support.

¹⁴ Niholm, C., Persson, B., Hjerm, M., och Runesson, S. *Kommuners arbete med elever i behov av särskilt stöd- en enkätundersökning*, Vetenskaplig rapport från Högskolan för lärande och kommunikation: Högskolan i Jönköping, 2007.

¹⁵ Eriksson Gustavsson, Göransson och Nilholm. *Specialpedagogisk verksamhet i grundskolan*, Lund: Studentlitteratur AB, 2011.

¹⁶ Skolverket. *Tio år efter förskolereformen*, Stockholm: Skolverket rapport 318/2008.

¹⁷ Lutz, K. Specialpedagogiska aspekter på förskolan och skolan.

¹⁸ Gunilla Lindqvist. Who should do what to Whom - Occupational Groups Views on Special Needs: Jönköpings Universitet, 2013.

¹⁹ Rapport (2012:2). En god start- en ESO-rapport om tidigt stöd i skolan.

Gunilla Lindqvist menar att om man gör omfattande insatser riktade mot barn med särskilda behov, späs resurserna inte ut på stora grupper och kan därför få större effekt för det enskilda barnet. För att kunna göra riktade åtgärder är dock identifieringen av målgruppen avgörande.²⁰

Inom förskolan, förskoleklassen och på fritidshemmet kan insatsen vara minskat antal barn eller elever i gruppen. Det kan också vara en person som är stöd i gruppen, en egen assistent/resursperson eller att barnet eller eleven är i en mindre grupp. Ytterligare åtgärder kan vara också vara anpassat material, hjälpmedel och en anpassad miljö.

Vanligt förekommande är att personalen får handledning/konsultation i arbetet eller fortbildning inom ett specifikt område. Många barn och elever kan ha en kombination av flera insatser samtidigt under dagen/veckan och i olika omfattning. Enligt Lutz söker personal på förskolan stöd för ett barn, för att frigöra tid att arbeta specifikt med ett barn som enligt bedömning inte kan få sina behov tillgodosedda i den ordinarie verksamheten. ²¹

Lutz menar i sin avhandling att avvikelsebedöma barn i förskoleåldern inom ramen för kategori barn i behov av särskilt stöd fortsätter att utmynna i olika typer av stöd, trots att forskningen kring bedömningsgrunderna är mycket begränsade. De långsiktiga effekterna av stödet är inte heller klarlagda vilket är problematiskt eftersom stödet enligt Lutz förutsätter en avvikelsebedömning. ²²

I kommunenkäten från Skolverkets rapport, efterfrågades vilken typ av insatser som förekommer för barn i behov av särskilt stöd i förskola, svaren löd: ²³

- Personalhandledning/ konsultation
- Personalförstärkning/extra resurs
- Minskning av antalet barn på avdelningen
- Resursavdelning
- Anpassning av lokaler
- Andra insatser

Enligt rapporten från Skolverket är de vanligast förekommande insatserna för barn i behov av särskilt stöd i förskola, handledning, konsultation och/eller personalförstärkning.

²³ Skolverkets. *Tio år efter förskolereformen*, Stockholm: Skolverket, Rapport 318/2008.

²⁰ Gunilla Lindqvist. Who should do what to Whom - Occupational Groups Views on Special Needs.

²¹ Lutz K. *Kategorisering av barn i förskoleåldern- styrning och administrativa processer*. Malmö Högskola, 2009.

²² Lutz K. Kategorisering av barn i förskoleåldern- styrning och administrativa processer, s.103.

Det framkom också att särlösningar förekommer i form av resursavdelningar. I rapporten från Skolverket framgick det att resursavdelningar och personalförstärkning oftast var vanligare i storstadskommunerna, än i andra kommuner.

Inom skolan förekommer olika lösningar för elever i behov av särskilt stöd, lösningarna kan vara: ²⁴

- Integrering i grundsärskolegrupp
- Anpassning av klasstorlek
- Särskild undervisningsgrupp mer än 50 % av tiden
- Extra lärarresurs i klassrummet, tillgång till assistent i klassrummet
- Elever undervisas både i stor och liten grupp mindre än 50 % av tiden
- Eleven ingår i en mindre klass/grupp och får handledning av specialpedagog och särskild undervisning av speciallärare/specialpedagog under viss tid i veckan

I forskningsprojektet om specialundervisning och dess konsekvenser (SPEKO) framkom att i genomsnitt får var sjätte elev i varje årskurs i grundskolan något slag av specialpedagogiskt stöd. Det visade också att omfattningen är störst när det gäller barn i 11-12 årsålder, för att sedan minska under de senare årskurserna. I Skolverkets statistik om särskilt stöd i grundskolan framkom att nästa 14 procent av eleverna i grundskolan har ett åtgärdsprogram. Andelen elever med åtgärdsprogram ökar från årskurs 1 till 5. Därefter sker en minskning fram till årskurs 7 för att sedan åter öka fram till årskurs 9. Andelen elever med åtgärdsprogram är som högst i årskurs 9.

De vanligast förekommande lösningarna i grundskolan är särskild undervisning av speciallärare/specialpedagog under en viss tid i veckan. De minst förekommande lösningarna var integrering i grundsärskolegrupp och anpassning av klasstorleken. I rapporten från Skolverket framkom att det har stor betydelse att organisatoriska lösningar som ger de bästa möjligheterna att ge individuell anpassad hjälp skapas. Särlösningar som till exempel i form av speciella grupper ses inte som något negativt.

²⁶ Skolverket. *Särskilt stöd i grundskolan*, Stockholm: Skolverket Utbildningsstatistikenheten, PM, (Dnr, 71 2013 28).

²⁴ Nilholm, C. et al. *Kommuners arbete med elever i behov av särskilt stöd- en enkätundersökning*.

²⁵ Persson, B. *Elevers olikheter och specialpedagogisk kunskap*, Stockholm: Liber AB, 2013.

Rapporten visar också att många kommuner eftersträvar lösningar där stödet ges av pedagogisk utbildad personal i den vanliga undervisningsmiljön.²⁷ Giota och Emanuelssons rapport visar att inkluderande specialpedagogiska lösningar är vanligare i de tidiga åldrarna. ²⁸ Enligt Skolverket sker en större ökning i årskurs 8 och 9 av andelen elever i särskild undervisningsgrupp jämfört med tidigare årskurser.²⁹

3.2 Beskrivning av barns och elever svårigheter

Det finns skillnader i hur pedagoger i förskola och skola beskriva barnens svårigheter. Den vanligaste beskrivna svårigheten av pedagogerna för barn i behov av särskilt stöd i förskolan är relaterade till tal- och språk samt samspel med andra barn.³⁰

I Skolverkets utvärderingar av förskolans verksamhet, framkommer det att barn i behov av särskilt stöd har ökat och fortsätter öka. Ökningen sker mest för gruppen barn som har svårigheter att samarbeta och kommunicera med andra barn i förskolan. ³¹

Många barn med svårigheter inom tal- och språk har även andra funktionshinder. Forskning har visat att barn som uppvisar en grav språkstörning före tre års ålder, uppfyller en majoritet kriterierna för neuropsykiatriska diagnoser när de kommer upp i skolåldern. ³²

Enligt Skolverket är det i huvudsak två olika typer av svårigheter som förhandleder till särskilt stöd i grundskolan, lärande- och beteendesvårigheter och läs- och skrivsvårigheter. I de lägre åldrarna är läs-och skrivsvårigheter den vanligast förkommande svårigheten. ³³ För de äldre eleverna dominerar beteendeproblem. Behovet av stöd kan växla under skoltiden, beroende på skolämnen, bemötande och närmiljön. ³⁴

³⁴ Olsson, B - I., & Olsson, K. *Att se möjligheter i svårigheter - Barn och ungdomar med koncentrationssvårigheter*. Lund: Studentlitteratur AB, 2007.

²⁷ Nilholm,C, et al. Kommuners arbete med elever i behov av särskilt stöd- en enkätundersökning.

²⁸ Giota, J., & Emanuelsson, I. *Specialpedagogiskt stöd, till vem och hur? Rektorers hantering av policyfrågor kring stödet i kommunala och fristående skolor.* Rapport från institutionen för pedagogik och specialpedagogik, nr 1. Göteborgs Universitet, 2011.

Lillvist, A., Sandberg, A., Björck-Åkesson, E och Granlund, M. PEGS- *Pedagogisk verksamhet för små barn i behov av särskilt stöd i förskolan -generellt och specifikt*. Projekt: *Örebro Universitet, 2009.*²⁹Skolverket, *Särskilt stöd i grundskolan*.

³⁰Edfelt D. *Utmaningar i förskolan- Att förebygga problemskapande* beteenden. Stockholm: Gothia Fortbildning, 2015.

³¹ Skolverket, Stockholm: Skolverket, rapport 318/2004 och rapport 266/2008.

³² Edfelt D, *Utmaningar i förskolan- Att förebygga problemskapande* beteenden.

³³ Skolverket, *Tio år efter förskolereformen*. Stockholm: Skolverket, 2008.

Inlärningsproblem är ofta relaterade till låg begåvning, vilket medför att elever i vissa situationer är oförmögna att uppfylla de krav skolan ställer.³⁵ Det är viktigt att identifiera vad svårigheterna beror på för att kunna hjälpa eleverna på bästa sätt utifrån deras förutsättningar.

Det främsta skälet till att det är viktigt att upptäcka och identifiera kognitiva svårigheter eller diagnoser inom det neuropsykiatriska området är att det annars finns stora risker med att eleven misslyckas i skolan. Att ständigt känna att man inte hänger med och att inte lyckas med sådan som alla "ska" klara, påverkar självförtroendet och i längden självkänslan, vilket kan leda till ett negativt beteende. ³⁶

Det är cirka 1 procent av befolkningen som har en intellektuell funktionsnedsättning och 70 procent i den gruppen har en lindrig utvecklingsstörning. ³⁷ Stödbehovets orsak kan finnas hos individen, i klassen eller i familjen, behovet kan också vara brister i skolans organisation. ³⁸ Det behöver inte vara ett statiskt tillstånd att vara i behov av stöd. En del elever får stöd under en begränsad tid medan andra erhåller särskilt stöd under många år.

Med bakgrund av den forskning och de beprövade erfarenheter som vi i dag har inom området, är det viktigt att vi tar reda på om stödet ger den önskade effekt som tänkts. Detta för att barn och elever får de bästa förutsättningarna att utvecklas så långt som möjligt.

4. Metod och genomförande

För att ta reda på om effekterna av insatta åtgärder gett eller ger resultat för eleverna, genomfördes en longitudinell uppföljning från våren 2010 fram till våren 2015. Utbildningsenheten har följt 75 elever, födda 2003 och 2004, från förskola till skola. Denna rapport bygger dels på aktuell forskning men också på beprövad erfarenhet, det vill säga på en uppföljning under längre tid som systematiskt har dokumenterats av utbildningsenheten.

Syftet med denna uppföljning är att få kunskap omkring effekterna av stödet som eleverna erhållit. Rapporten belyser rektorernas/skolornas utsagor/påstående om eleverna som ingått i uppföljningen har fått fortsatt stöd i skolan, samt beskrivna svårigheter/diagnos. Likaså redovisas vilket stöd som eleven fått, effekten av stödet och resultatet från nationella provet våren 2014.

³⁸ Olsson och Olsson. Att se möjligheter i svårigheter - Barn och ungdomar med koncentrationssvårigheter.

³⁵ Persson, B. *Elevers olikheter och specialpedagogisk kunskap*.

³⁶ Carlsson Kendall G. *Elever med svag teoretisk begåvning*, Stockholm: Natur och kultur, 2015.

³⁷ Carlsson Kendall G. *Elever med svag teoretisk begåvning.*

För att få svar på frågorna har följande metoder använts, intervjuer, svar på frågor via mail och analys av följande dokument; utvärderingar, handlingsplaner, åtgärdsprogram och resultat från nationella prov i årskurs 3 våren 2014. Information om elevernas skolplaceringar har hämtas centralt. Intervjuerna genomfördes våren 2011, våren 2012 och svar på frågor via mail våren 2015. Resultatet presenteras i tabell, figur, teman och utsagor/påståenden som exemplifieras med intervjucitat. Citaten redovisas i den ordnings som svar erhållits från respektive rektor/skola. Några rektorer har tagit hjälp av sina specialpedagoger eller speciallärare i svaren. Svaren är redovisade så att inte person kan röjas i informationen.

Vissa skolor har fler än en elev som ingår i uppföljningen. Några rektorer har också ansvar för fler än en skola. Både kommunala och enskilda skolor är representerade i rapporten.

Tabell 1: Svarsfrekvens: på intervjuer och mail svar

År	Antal svarande rektorer	Antal skolor
2011	16	19
2012	14	22
2015	16	16

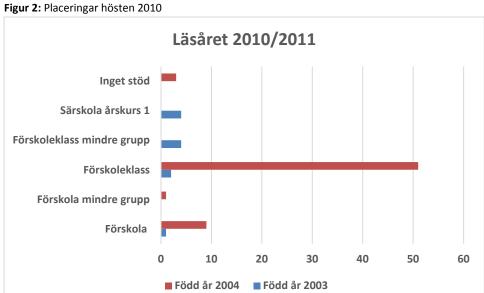
5. Resultat

Den första uppföljningen genomfördes våren 2010 och då fanns det 6 127 barn i förskola och pedagogisk omsorg. Av dem var det 180 barn som tilldelades individförstärkning, 75 av dessa 180 barn skulle lämna förskolan för att börja i förskoleklass (födda 2004) eller årskurs ett (födda 2003). Uppdelat på kön är det 22 flickor och 53 pojkar som ingår i uppföljningen. De elever som under uppföljningsperioden har utvandrat eller inte längre är i behov av särskilt stöd är medräknade under uppföljningsperioden. För att få en överskådlig bild av uppföljningen, har materialet begränsats i resultatdelen, då materialet är mycket omfattande.

5.1 Elevernas placeringar under uppföljningsperioden

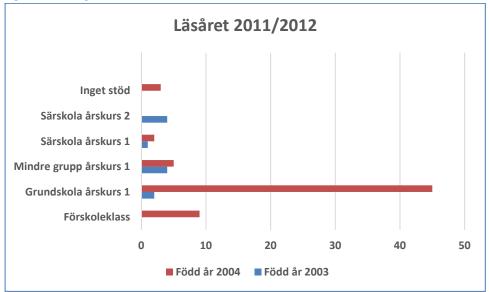
Figur 2 -5 visar en bild över elevernas placeringar under uppföljningsperioden, det vill säga från läsåret 2010/2011 till 2014/2015.

Hösten 2010 hade barn födda 2003 skolplikt och övriga barn födda 2004 skulle börja i förskoleklass. Av de 75 barnen i uppföljningen var det 9 barn födda 2004 och 1 barn född 2003 som stannade kvar ett extra år på förskolan. Övervägande barn födda 2004 började i förskoleklass. Två av barnen som började i förskoleklass var födda 2003. Barnen hade då uppskov från skolstart. Några började i särskolan i årskurs ett. En del av barnen gick till mindre grupp i förskoleklass eller mindre förskolegrupp. Tre elever var inte längre i behov av särskilt stöd.

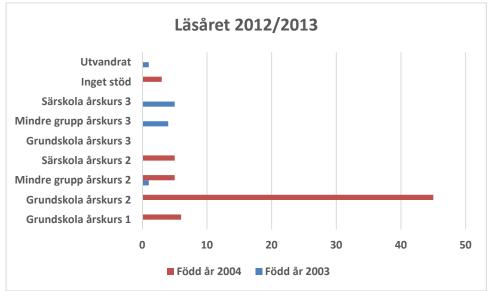

Figur 3: Placeringar hösten 2011

Hösten 2011 hade alla barn födda 2004 skolplikt. Några av barnen hade uppskov av skolstart och gick ett extra år i förskoleklass. De barn som gått ett extra år i förskolan började i förskoleklass eller i särskolan. Tre elever är inte i behov av särskilt stöd.

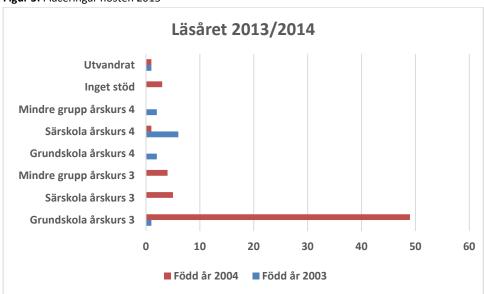
Figur 4: Placeringar hösten 2012

Hösten 2012 var inget barn kvar i förskoleklass utan alla hade började i årskurs ett eller årskurs två. En elev i uppföljningsgruppen hade utvandrat och tre barn var inte längre i behov av särskilt stöd.

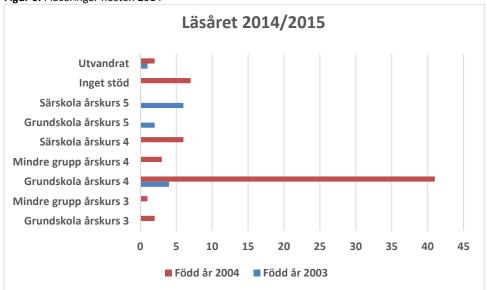

Figur 5: Placeringar hösten 2013

Hösten 2013 gick övervägande barn vidare till årskurs tre i grundskola och några till särskola. Tre av eleverna var inte i behov av särskilt stöd och två hade utvandrat.

Figur 6: Placeringar hösten 2014

Det var färre elever som fortsatte till årskurs fyra och fler som gick in i specialverksamheter som mindre grupp eller särskolan. Tre av eleverna gick om årskurs tre och sju av eleverna var inte i behov av fortsatt stöd.

5.2 Svar från skolorna/rektorer

Rapporten belyser de svar som varit intressant för frågeställningen om effekten av stödet för de skolor som ingått i uppföljningen. Frågorna till skolorna/rektorerna är ställda i en bestämd ordning och intervjuerna har haft en hög grad av strukturering. Frågorna gav respondenterna utrymme att svara med egna ord. Svaren har sedan analyserats utifrån en helhetsanalys och sedan en delanalys.

För att ringa in det viktigaste för frågeställningarna har resultat från intervjuerna och svar via mail delats in i teman, utgjorda av frågeställningarna. Analystexten har kategoriserats och kvantifieras utifrån de olika utsagorna/påståenden och fakta från respondenterna, det vill säga de olika svarsalternativen. Under punkt 5.3 och 5.4 presenteras en sammanställning av dokumentationen från förskolorna, pedagogisk omsorg och svaren från skolorna. Sedan under punk 5.5 och 5.6 presenteras en sammanställning med intervjucitat från rektorerna/skolorna. Avslutningsvis presenteras en sammanställning från nationella proven i årskurs tre våren 2014.

5.3 Stödets utformning i förskola, annan pedagogisk omsorg och skola

I utvärderingarna från förskolan och pedagogisk omsorg har det tydligt framkommit på vilket sätt de har stöttat barnen som ingått i uppföljningen. En liten grupp barn har behövt vara i en mindre grupp. Det har framför allt varit barn med flera funktionshinder och barn med språkstörning. Det vanligaste stödet för barn i förskolan var att de fick ingå i ett mindre sammanhang en del av dagen. Förskolan har haft personalförstärkning för att kunna genomföra detta. Oftast var det en pedagog som hade huvudansvaret för att ge barnet stöd och arbetet genomfördes av all personal. Den som hade huvudansvaret höll i kontakter med exempel habilitering och samtal med föräldrar.

Rektorerna beskriver att insatserna i skolan oftast bestod av att eleven fick hjälp av en extra person i befintlig grupp. Denna person kunde vara en speciallärare, specialpedagog, assistent eller en resursperson antingen under dagen eller en del av dagen. Några av eleverna fick också hjälp på fritidshemmet. En del av eleverna fick enskilt stöd i form av träning med talpedagog, specialpedagog, speciallärare och logoped.

Övriga stödåtgärder som rektorerna tog upp var upprättande av åtgärdsprogram och utbildning till personal och handledning/konsultation. En del av eleverna fick stöd i mindre grupp en del av dagen eller under hela dagen. Anpassningar av miljön, undervisningsmaterial och hjälpmedel var vanligt förekommande enligt några rektorer. Fler rektorer har betonat vikten av att ha översikt över sin organisation för att hitta lämpliga och flexibla lösningar. Ett nära samarbete med föräldrar, barn- och elevhälsan i Nacka och andra professioner³⁹ är avgörande för barnet enligt fler rektorer.

5.4 Vilka svårigheter finns hos barnet/eleven?

Pedagogerna i förskolan har i resursansökan och utvärderingar beskrivit barnens svårigheter och hur de utvecklats utifrån uppsatta mål. Den vanligaste beskrivning var svårigheter med språket eller sen språkutveckling, vilket innebär att bland annat att barnet har svårt att göra sig förstådd och/ eller förstå instruktioner.

Övriga beskrivna svårigheter är inom sociala utvecklingen, där barnen beskrivs ha svårt med lekkoderna, svårigheter att ta kontakt eller att leka med barn/vuxna. Fler pedagoger beskriver att en del barn har sen utveckling. Då inom fler utvecklingsområden som exempelvis motorik, språk och kognition. Beteendeproblematik beskrivs också hos ett flertal barn, där förekommer beskrivning av stereotypa beteenden eller tvångsmässiga handlingar.

³⁹ Habilitering, autismcenter m.fl.

Några av barnen i gruppen har medicinska svårigheter som epilepsi eller hjärtfel. En del av barnen har mer omfattande funktionshinder som exempelvis fysiskt funktionshinder och utvecklingsstörning. Några av barnen i gruppen hade fått en diagnos som oftast var ställd från tre år och uppåt. Diagnoser inom neuropsykiatriska området var de vanligaste i gruppen som ingår i uppföljningen. Elevernas svårigheter/diagnos i rapporten visar i första hand elevernas primära diagnos eller svårighet. Många av eleverna har under uppföljningsperioden fått fler beskrivande diagnoser eller svårigheter. Ett exempel är att en elev kan ha utvecklingsstörning och ADHD ⁴⁰ eller AST⁴¹ och utvecklingsstörning. Rektorernas beskrivning av elevernas svårigheter har förändras under tid.

Allt fler elever i gruppen har fått diagnos eller så har svårigheterna kunnat beskrivas tydligare. De barn som tidigare definierades ha svårigheter med beteende, beskrivs senare ha exempelvis långsam inlärning eller de som beskrevs ha språksvårigheter, har exempelvis fått diagnosen utvecklingsstörning.

Några beskrivna svårigheter från pedagoger och rektorer är:

Utvecklingsstörning - lindrig utvecklingsstörning, måttlig utvecklingsstörning eller grav utvecklingsstörning.

Neuropsykiatrisk området - ADHD, ADD, Asperger, Autism, autistiskt syndrom och svårigheter inom spektret.

Fysiskt- CP-skada, ryggmärgsbråck.

Medicinskt - svår epilepsi, hjärtfel.

Språk - mycket sen språkutveckling, språkstörning.

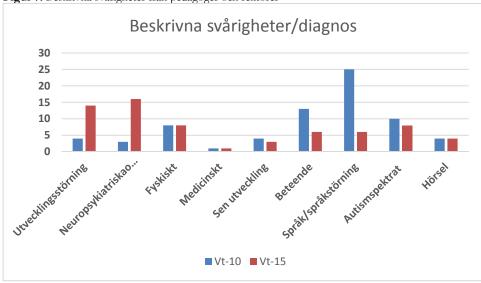
Beteende - svårigheter med samspel med andra barn och vuxna, utåtagerande, impulsstyrda och koncentrationssvårigheter.

Hörsel - grav hörselskada.

⁴⁰ Attention Deficit Hyperaktivitet Disorder.

⁴¹ Autismspektrumstörning.

Figur 7: Beskrivna svårigheter från pedagoger och rektorer

Beskrivna svårigheter från förskolan våren 2010 och skolan våren 2015. De elever som inte var i behov av fortsatt stöd eller som hade utvandrat är inte medräknade i figur 7. När barnen var yngre var oftast de beskrivna svårigheterna oftast inom språk och beteendeområdena. Tydligt är att våren 2015 har bilden ändrats för många elever och de tidigare beskrivna språksvårigheter- och beteendesvårigheter har minskat.

Ökat har diagnoser/ svårigheter inom neuropsykiatriska området och utvecklingsstörning gjort. Gruppen elever med autism och språkstörning som hör till neuropsykiatriska området, presenteras i en egen stapel för att tydliggöra ökningen eller minskningen inom gruppen under tid.

5.4 Får eleverna tillräckligt med stöd och hjälp för att klara de individuella mål som är uppsatta?

Tabell 8: Tabellen visar hur många som svarat ja eller nej på frågan om eleven får tillräckligt med stöd och hjälp för att klara de individuella mål som är uppsatta. Svaren presenteras per läsår

Läsår	Nej	Ja	Vet ej	Antal rektorer
2010/2011	2	12	2	16
2012/2013	2	10	2	14
2014/2015	5	11	0	16

Läsåret 2010/2011

Flertalet rektorer menade att de flesta eleverna kommer att uppnå uppsatta mål. Några rektorer menar att stödet är en förutsättning för att eleverna ska nå målen. Flera rektorer lyfter fram att det skett en positiv utveckling för många elever.

"Bra stöd i dag, får se om vi behöver förbättra! (Rektor 1)

Flertalet rektorer anser att stödet var tillräckligt och att det fungerade bra. Stödet gick till barnen. Några rektorer angav att det i framtiden eventuellt kan behövas mer stöd eller annat stöd.

"Bra stöd i dag! föräldern är nöjd. Vi får se om vi behöver förbättra i framtiden". (Rektor 6)

En rektor menar att behoven var så stora att individförstärkningen inte räckte till för att kompensera och skapa likvärdiga förutsättningar.

"Barnen har bestående svårigheter vilket gör att med alla insatser kommer inte alla aktuella barn nå målen". (Rektor 11)

Några rektorer saknade resurser för att ge barnen mer tid för individuellt stöd och att de ges större möjlighet att vara i mindre grupp en del av dagen.

"Individförstärkningen för förskolebarnen är väsentligt större och mer realistiska i förhållandet till barnens behov av stöd". (Rektor 2)

Enligt rektorerna var övervägande delen av föräldrarna nöjda med stödet som deras barn får i skolan. Ett fåtal föräldrar önskade mer stöd, fast skolan tyckte att stödet fungerar bra för barnet.

"Det handlar om hur all personal möter barnet" (Rektor 13)

Läsåret 2011/2012

Många elever kommer att nå målen enligt rektorerna, men för vissa elever behövs det mer omfattande stöd om de ska nå målen. Det finns en oro hos vissa rektorer för hur det ska gå i årskurs två för flera av eleverna. Några elever har bestående svårigheter enligt några rektorer, vilket gör att de trots alla insatser inte kommer att nå målen.

"Barn inom neuropsykiatriska området skulle utvecklas mer optimalt om de fick ännu mer personliga anpassningar och en-till en undervisning" (Rektor 8)

Många rektorer lyfte fram pedagogernas betydelse för elevens förutsättningar att nå målen. De menade också att samverkan mellan olika parter som är viktig eftersom den bidrar till en positiv utveckling för eleven.

"En utredning är negativ när ingen uppföljning av socialtjänsten görs" (Rektor 6)

Några rektorer menade att det i framtiden för vissa elever eventuellt kommer att behövas mer stöd eller annat stöd.

"Stödet har förändrats från exkludering till integrering" (Rektor 4)

Någon rektor lyfte fram att det tar tid att planera och tillverka material för att få till bra anpassningar i skolarbetet. En del rektorer lyfter fram vikten av att vara flexibel och göra prioriteringar. Det kan också som en rektor utryckte det, vara svårt och veta om man gör rätt.

"Vi är stolta över vårt arbete och de insatser som våra elever får" (Rektor 11)

Läsåret 2014/2015

Många rektorer menade att eleverna har utvecklades positivt. De kunde se att några elever kommer nå målen, men också att vissa har svårigheter att nå målen framöver. Enligt några rektorer har svårigheterna att nå målen ökat för vissa elever i takt med stigande ålder och ökade kunskapskrav.

"Eleven utvecklas, men når inte målen i alla ämnen" (Rektor 9)

Det stöd och de anpassningar som gjort hittills var inte tillräckliga längre och skolan har svårt att möta elevens behov.

"Vi på skolan känner att det kan finnas bättre skolformer för eleven" (Rektor 1)

Flera av eleverna behövde anpassad studiegång ⁴² i ett eller fler ämnen för att nå målen. Rektorerna lyfte fram vikten av att det är angeläget med flexibla lösningar och ett gott samarbete med viktiga personer för eleven.

"Extra stöd i matematik har gett resultat, men behöver fortsättningsvis för att utvecklas vidare" (Rektor 15)

5.6 Ger stödet önskad effekt?

Frågan ovan ställdes under läsåret 2012/2013 och läsåret 2014/2015.

Läsåret 2012/2013

Övervägande delen av rektorer svarade att stödet gav positiva effekter. För vissa elever var det små effekter och för andra större. Flera faktorer påverkade resultatet som till exempel elevens funktionhinder, miljön och ekonomin i skolan. En rektor menade att om stödet ska ge effekt så måste förutsättningar finnas hos eleven och i miljön.

"Vad hade hänt om eleven inte fått stöd" (Rektor 4)

Flera rektorer anser att stödet var tillräckligt och att det fungerade bra. Några önskade fortsatt stöd för fortsatt utveckling. En skola saknade information om vad de skulle göra för att hjälpa eleven på bästa sätt. Efter anpassningar och individuellt stöd hade fler elever fått möjlighet att utvecklas positivt.

⁴² Anpassad studiegång innebär en avvikelse från den timplan samt ämnen och mål som annars gäller för utbildningen, enligt 7 kapitlet § 5 skollagen (2010:800).

"Med anpassningar och individuellt stöd får eleven möjlighet att koncentrera sig och slutföra uppgiften" (Rektor 8)

Läsåret 2014/2015

Några rektorer var inte oroliga för elevernas måluppfyllelse. De menade att stödet hade gett positiva effekter och med fortsatt stöd kommer flera att nå kunskapskraven. Men några rektorer menade att för ett flertal av elever hade inte stödet gett önskad effekt fullt ut.

"I en del fall är elevens svårighet av den art att trots stöd har inte eleven förmåga att nå målen" (Rektor 6)

Några skolor menade att om stödet ska ge effekt för vissa elever så behöver flera få personlig anpassning och en till en undervisning.

"Eleven kan ej vistas i klassrummet långa stunder". (Rektor 13)

Skolorna beskrev att allt samarbete med föräldrar och all personal är viktigt för att få så positiv effekt som möjligt. Rektorerna menade att för att ge bästa optimala utvecklingen för eleven så måste vi vara flexibla i våra lösningar.

"Information och utbildning till all personal" (Rektor 7)

Flera rektorer beskrev hur stödet hade gett effekt och hur eleven hittade strategier och medvetenhet, vilket har lätt till att svårigheterna har minimeras. För vissa elever har stöd i vissa ämnen gett positiva resultat.

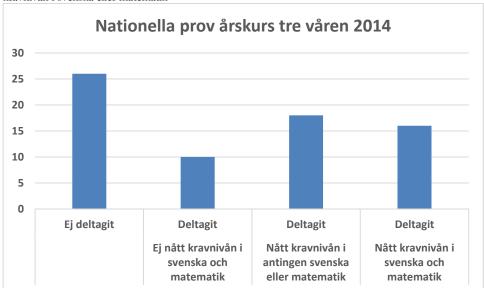
"För att uppnå målen så behövs de förutsättningar som planerats" (Rektor 7)

5.7 Resultat från nationella prov årskurs tre

I nationella provet våren 2014 ingick matematik och svenska och i varje ämne ingick fyra olika delprov. Totalt i Nacka var det 1 283 elever som genomförde nationella provet våren 2014 i Nacka. Av dem var det 75 procent som klarade kravnivån i samtliga delprov i matematik och i samtliga delprov och i svenska var det 70 procent som klarade kravnivån i samtliga delprov. Andelen elever som inte nåde kravnivån i samtliga delprov hade ökat i jämförelse med föregående år. ⁴³

⁴³ Tjänsteskrivelse Utbildningsnämnden Nacka kommun, 2014/242-630.

Figur 9: Visar antalet elever i uppföljningsgruppen som deltagit, respektive inte deltagit och om de nått kravnivån i svenska eller matematik

I resultatet i figur 9 redovisas inte de elever som hade utvandrat och inte de som hade skolplacering utanför Nacka, totalt fem stycken elever. Av dessa 70 elever var det endast 31 elever som genomförde nationella prover våren 2014. Många av de 31 eleverna nådde inte kravnivån i varken svenska eller matematik. Elever i särskolan genomför inte nationella prov eftersom de följer kursplanen för särskolan med inriktning grundsärskola eller träningsskola. Tydligt var att övervägande delen av eleverna som var födda 2003 och hade gått ett extra år på förskolan inte deltog i det nationella provet i årskurs tre.

6. Diskussion/slutsats

Stödets utformning

Varje läsår är det en grupp om cirka 70-80 barn som slutar förskolan för att gå vidare till skolan och som har haft ett omfattande stöd på förskolan. Det är cirka ett tiotal av dessa barn som går kvar ett extra år på förskolan varje läsår. Bilden och beskrivningen av barnens behov av stöd i förskola och skolan är att jämföra med den grupp barn som ingår i uppföljningen i dag. Tidiga insatser i förskolan och de lägre årskurserna är enligt forskning mycket viktig.

Trots att det finns ett ökat behov för allt fler barn i förskolan att få specialpedagogiska insatser, så är det enligt rapporten från Lärarförbundet endast två procent specialpedagoger som arbetar på förskolan ⁴⁴(vilket är alldeles för få).

⁴⁴ Rapport från Lärarförbundet, 2015. *Satsa tidigt- satsa på förskolan*.

Resultatet i Lärarförbundets rapport visar att många förskollärare skulle vilja ha kompetensutveckling i specialpedagogik. För att förskolorna på bästa sätt ska stödja barns utveckling så menar man i rapporten från Lärarförbundet att om det inte finns förskollärare så blir det omöjligt att ha insyn i varje barns utveckling, lärande och situation på förskolan.⁴⁵

Uppföljningen visar att stödet i förskolan antingen är riktade insatser mot de barn som exempelvis behöver stöd individuellt för språkutveckling eller så ges generella insatser för språket i befintlig grupp. Det är viktigt att ha en holistisk syn på individen för att kunna stödja och hjälpa en elev. Förskolorna väljer oftast att inte exkludera barnen från den befintliga gruppen. När barnen börjar i förskoleklass är fortfarande de flesta barn inkluderade i den ordinarie gruppen. Många barn har också möjlighet att delta i en mindre grupp under en del av dagen eller hela dagen. Barnen får då oftast hjälp med lek och kommunikation.

Det är skillnad i utformningen av stödet i förskolan i jämförelse med tidigare. Då var det vanligt att det anställde en extra person som skulle arbeta med barnet i behov av särskilt stöd, vilket inte är så vanligt i dag. Förskolorna har gått från exkludering till inkludering vilket innebär att barnen i dag i större grad är i sin egen barngrupp. Vid behov av extra förstärkning i barngruppen är det i dag vanligare att man anställer en extra personal som hjälper till med att täcka upp i gruppen när en ordinarie pedagog får ansvaret för barnet som är i behov av särskilt stöd.

Placering i mindre grupp för elever i grundskolan har tenderat att minska jämfört med tidigare. Det kan bero på att möjligheten för kommunen att placera eleverna externt är mycket mindre, då kommunerna värnar om sina egna elever i första hand. Men en annan viktig faktor är att skolorna ser positiva effekter av att eleven är kvar på sin hemskola, vilket ofta är föräldrarnas önskemål om att inte byta skola.

Positivt är att allt fler skolor har börjat att arbeta med inkluderande lösningar. Där får eleven möjlighet att tillhöra en klass och kan vid behov få stödundervisning i mindre grupp, numera ofta kallad (studion). I studion får elever stöd av lärare i de ämnen som de har behov av att få hjälp i. Det inkluderade arbetssättet kräver mycket anpassning från skolorna i både när det gäller riktade och generella insatser. Arbetssättet kräver kompetens inom de områdena som eleven har svårigheter i.

⁴⁵ Lärarförbundet, Satsa tidigt- satsa på förskolan.

Skolorna har under senare tid aktivt utökat sin kompetens inom det neuropsykiatriska området. Effekten för eleven är mycket positiv när detta fungerar i en miljö som är anpassad utifrån elevens behov och inte tvärtom att eleven ska anpassas efter miljön och de kunskapskrav som ställs.

När barnet börjar i årskurs ett sker en förändring i utformning av stödet för många elever. Tidigare när barnen gick i förskola eller förskoleklass så gavs stödet i den befintliga gruppen. De elever som behöver stöd i något ämne eller fler ämnen kan få det av speciallärare eller specialpedagog antingen enskilt eller i en mindre grupp tillsammans med andra elever som också behöver stöd.

Tyvärr beskriver få skolor hur de arbetar med elevens sociala utveckling. I de övergripande målen i läroplanen för grundskolan är det tydligt formulerat att skapande arbete och lek är väsentliga delar i det aktiva lärandet. Särskilt under de tidiga skolåren har leken en stor betydelse för att eleven ska tillägna sig kunskaper. Leken är central för barns utveckling. Genom leken tränar barn att förstå hur saker och ting fungerar, att förstå sig själv och andra. De övar också på att kunna relatera och kommunicera, att lösa konflikter samt finna lösningar på problem. I leken bearbetar barn sin vardag. 47

Det är inte ovanligt att en assistent får uppdraget att arbeta med en elev i behov av särskilt stöd är outbildad och ung. En nackdel med det är att personen ofta saknar kunskap och erfarenhet och en annan är att valet av en assistent gör att det inte blir ett teamwork runt barnet.

Fortfarande arbetar många skolor med att exkludera eleverna i stället för att inkludera dem. Detta beror till stor del på att förutsättningarna i förskola och skola och även mellan olika skolor skiljer sig åt. En annan faktor är att förskolor och skolor har olika syn på hur de ska arbeta med barnen, utifrån de olika uppdrag som de har. De olika traditioner som finns inom förskola och skola är också av stor betydelse för hur arbetet bedrivs.

Förutsättningarna skiljer sig också åt i förskola och skola när det gäller tillgången till pedagoger. I förskolan arbetar det en arbetsgrupp med två eller fler pedagoger tillsammans på avdelningen. I skolan är det i regel en lärare, som ibland har möjlighet att få en extra pedagog eller assistent i klassrummet. Detta leder till att en del elever måste exkluderas för att få stöd i vissa ämnen eller i vissa situationer.

Övervägande delen av forskningen i dag stödjer vikten av tidiga insatser men den visar också att hur insatsen är utformad är av stor betydelse för effekten. Bland annat har den forskning som bedrivs i Finland visat att när barn tidigt får stöd i förskolan så uppnår de goda resultat i skolan.

⁴⁷ Edfelt D. *Utmaningar i förskolan- Att förebygga problemskapande* beteenden.

⁴⁶ Förordning (SKOLFS 2010:37).

Förklaring kan sökas i specialundervisningen, med fokus på tidiga satsningar i förskolan och det första årskurserna i grundskolan. ⁴⁸

Forskning betonar också vikten av att tidigt identifiera inlärningssvårigheter helst redan innan övergången från förskola till skola för att så tidigt som möjligt stödja barnet. För att identifiera vad som ska göras behövs en kartläggning som sedan är underlaget för planerade åtgärder. I de åtgärdsprogram och handlingsplaner som upprättas kan vi se att det är en mycket skiftande kvalité på innehåll och form.

Det som oftast saknas inom förskolan är en beskrivning av hur de fortlöpande följer upp och utvärderar handlingsplaner.

Det är viktigt att ha tydlig process i detta arbete för att kunna se om åtgärderna har gett önskade effekt. Viktigt är alltså att det finns stödstrukturer i form av planering, dokumentation och reflektion för att förskolornas verksamhet ska kunna utvecklas och för att personalen och förskolechefer ska veta vad som faktiskt sker med barnets utveckling och lärande utifrån den verksamhets som erbjuds på förskolan.⁴⁹

Svårighet/diagnos

Barnens svårigheter i förskolan beskrivs oftast av personalen som att de är sena i sin språkutveckling och eller har svårigheter med sin kommunikation och sociala utveckling. Bilden förändras tydligt när de börjar i skolan, redan i förskoleklass. Många elever får ofta en diagnos under tiden i grundskolan. Eleverna beskrivs av rektorerna som att de har svårigheter inom det neuropsykiatriska området eller att de har beteendeproblem och långsam inlärning eller utvecklingsstörning. Pedagogerna i förskolan nämner aldrig att barnen har långsam inlärning. Däremot är det många som beskriver att barnen har en sen språkutveckling eller sen social utveckling. I förskolan beskrivs väldigt få barn med att de har en utvecklingsstörning. I det fall som förskolan säger det är när barnet har måttlig till grav utvecklingsstörning.

Flera av barnen har börjat i mindre grupper vid skolstart då de av utredningsteam, skolorna och föräldrar bedömts där få den mest gynnsamma hjälpen utifrån sina diagnoser/svårigheter. Det har visat sig att flera barn i förskolan som exempelvis fått diagnosen språkstörning, senare fått en diagnos inom neuropsykiatriska området eller utvecklingsstörning.

⁴⁹ Skolinspektionen, rapport (2012:7).

⁴⁸ Lahtinen, L & Ström, K, 2011. *Ett framgångsrecept- tidiga specialpedagogiska insatser i Finland.* Psykisk Hälsa nr 4/2011.

Med de kunskaper vi har om barnens svårigheter skulle det vara önskvärt att tidigt arbeta med barnets hela utveckling och inte bara fokusera på exempelvis språket. För att på så sätt tidigare uppmärksamma och arbeta med andra svårigheter.

Att nå uppsatta mål

För en större del av barnen som ingick i uppföljning bedömde pedagogerna i förskolan våren 2010 att de var i behov av fortsatt stöd vid start i förskoleklass eller årskurs ett. (endast tre barn bedömdes av förskolan inte vara i behov av fortsatt stöd vid skolstart).

Det är väldigt få skolor som beskriver hur stödet utformas för barnets sociala utveckling, trots att flera av eleverna har behov av det. I förskolan och i förskoleklass beskrivs oftast den sociala kompetensen och stödet i den utvecklingen som viktig. Från det att eleven börjat i grundskolan blir beskrivningen av kunskapsinhämtande stödåtgärder viktiga. Övervägande delen av elever få stöd i ett ämne eller fler, oftast är det i matematik eller svenska.

En studie visar att när skolan ska identifiera vad för slags svårigheter eller problem en elev har i skolarbetet så görs vanligtvis, enligt rektor en bedömning av elevens kunskaper inom ett eller fler ämnen, detta gäller såväl yngre som äldre. Detta används sedan som underlag vid upprättandet av åtgärdsprogram och därmed som utgångspunkt för särskilda åtgärder. Studien visar också att utredningar baserade på normerade eller standardiserade test och nationella ämnesprov används som underlag vid upprättandet av åtgärdsprogram.⁵⁰

Trygghet, självkänsla och social kompetens är viktiga för en individ för att dessa i sin tur påverkar inlärningen. För att eleven ska få bästa förutsättningar att lyckas och klara kunskapskraven så måste dessa aspekter beaktas. Skolorna måste också arbeta tydligare mot de övergripande målen parallellt med kunskapsmålen. De övergripande målen är inte mätbara på samma sätt som kunskapsmålen, men de har som nämnts tidigare en avgörande betydelse för hur det går för individen.

Effekten av stöd

Förskolor och pedagogisk omsorg menar att barnen har utvecklats positivt men att många barn är i behov av fortsatt stöd. Stödet har inte hjälp fullt ut för många av barnen när de lämnar förskolan. Frågan är om bilden skulle sett annorlunda ut om stödet utformats på annat sätt och pågått under längre tid.

⁵⁰ Giota, J., och Emanuelsson, I. *Specialpedagogiskt stöd, till vem och hur? Rektorers hantering av policyfrågor kring stödet i kommunala och fristående skolor.*

En viktig faktor är hur arbetet med uppföljning och utvärdering följts upp. Det är svårt att veta något om effekterna om man inte har en tydlig process i vad det är man ska titta efter. Tydligt är att det saknas verktyg i förskolan för kvalitetssäkring av stödet för barn i behov av särskilt stöd.

Många rektorer i grundskolan menar att stödet ger positiva effekter för eleverna. Några rektorer menar att de behöver sätta in mer riktade insatser för att eleverna ska nå kunskapsmålen. De skolor som beskriver att det skett en positiv utveckling, menar att eleven får stöd inom fler områden än kunskapsområdena. Eleverna får då hjälp med sin sociala utveckling. Rektorerna anser att det är viktigt att ha en helhetsbild av eleven och att de har ett bra samarbete med föräldrar och andra professioner. Att arbeta med elever som behöver mycket stöd är ett teamarbete.

I slutet av uppföljningsperioden är det några barn som inte har behov av fortsatt stöd. De eleverna har inte haft några svårigheter med inlärning utan det är andra svårigheter som har beskrivits. Där har stödet gett positiva effekter fullt ut och eleverna är då inte längre i behov av extra stödåtgärder.

Många elever har långvariga svårigheter som sträcker sig över lång tid, vilket inte betyder att åtgärderna inte ger effekt. Med en genomtänkt åtgärd som leder till positiv utvecklingen gör att självkänsla och självförtroende ökar. Viktigt är också att eleven får hjälp att hitta strategier för att hantera sina svårigheter.

Det specialpedagogiska insatserna får konsekvenser i verksamheten utifrån vilket perspektiv vi har. Den specialpedagogiska verksamheten bör ses relationellt, det vill säga i interaktion med övrig pedagogisk verksamhet i skolan. Det är viktigt vad som sker i förhållande, samspelet eller interaktionen mellan olika aktörer. ⁵¹ Beroende på vilket perspektiv vi har utformar vi lösningarna på kort eller lång sikt och ibland både och. ibland kan kortsiktiga lösningar ge positiv effekt för vissa elever, men för de flesta elever handlar det om att skapa långsiktiga lösningar.

"Vi bör inte särskilja de elever som behöver något särskilt som endast de särskilda kan ge." Önskvärt är om specialpedagogiken kan inkluderas i den vanliga pedagogiken/undervisningen. Det är en angelägenhet för hela arbetslaget och ger fördjupad kompetens för all personal. ⁵²

Vi kan se att effekten av det stöd som barn och elever får ger goda förutsättningar för många. Den grupp barn som från början beskrivs ha en sen utveckling och som sedan beskrivs ha en långsam inlärning eller utvecklingsstörning kan vi tidigare arbeta med.

⁵² Persson B. *Elevers olikheter och specialpedagogisk kunskap.*

⁵¹ Persson B. *Elevers olikheter och specialpedagogisk kunskap.*

Forskning visar att barns kognitiva förmåga är relativt formbara och går att påverka. ⁵³ Faktum är att det finns stöd för åtgärder för att stötta utsatta barns utveckling socialt och kognitivt under den tidiga barndomen.

Nationella prov

De elever som inte klarade eller inte deltog i nationella provet våren 2014 är de elever som har mycket omfattande funktionshinder och svårigheter. Att det finns ett samband mellan de elever som har stora funktionshinder och de som inte klarade eller deltog på nationella provet var tydligt.

Mycket fokuseras på att eleverna ska nå kunskapsmålen. En rektor menade att "vi skulle även behöva införa socialt körkort för barnen så att de är rustade i relation till andra människor". Några skolor har bra strategier för hur det ska stödja elevernas sociala utveckling, men har svårare att genomföra det i praktiken. Även om alla elever i uppföljningsgruppen inte klarat kravnivån i nationella prov, så har de klarat andra mål som är minst lika viktiga för individen.

Utbildningsenheten kan konstatera att vi behöver öka vår kunskap om stödets innehåll och långtgående betydelse för de enskilda barnet och eleven. Enligt Lutz behövs longitudinella studier, som följer upp och utvärderar olika former av stödåtgärder för grupper av barn över längre tid. Det kan bidra med viktig kunskap. ⁵⁴ Detta skulle bidra med förändrings- och utvecklingsmöjligheter för förskolor och skolorna som i sin tur bidrar med en gynnsammare utveckling för alla barn och elever.

.

Följande utvecklingsområden har framkommit under uppföljningen

- Tillgång till specialpedagoger i förskolan
- Fler pedagoger i klasserna för de yngre eleverna
- Tydliggörande av arbetet med målen för elevernas sociala utveckling
- Verktyg för kvalitéts arbete gällande uppföljning och utvärderar för barn i behov av särskilt stöd i förskola
- Kompetens för att stödja barn med sen utveckling i förskolan

⁵³ En god start- en ESO-rapport om tidigt stöd i skolan.

⁵⁴ Lutz K. Kategorisering av barn i förskoleåldern- styrning och administrativa processer.

7. Bilaga

Frågor till skolan läsåret 2010/2011

- 1. Hur många barn födda 2003 och 2004 som börjat i er verksamhet hösten 2010 är i behov av fortsatt stöd under skoltid och eller fritids som ni ansökt om individförstärkning för?
- 2. Hur har ni fått information om barnets/barnens behov av stöd?
- 3. Hur är stödet utformat för de barn födda 2003- 2004 som ni ansökt om individ förstärkning?
- 4. Hur många barn av ovannämnda har ni inte sökt individförstärkning för, men som har annat stöd inom (resurspeng) skolans egna resurser?
- 5. Anser du att barnet får tillräckligt med stöd och hjälp för att klara de individuella mål som är uppsatta i förskoleklass eller årskurs ett? Om nej Vad saknas?

Frågor till skolan läsåret 2012/2013

- 1. Hur många elever har specialpedagogiskt stöd? (Inom skolans egna resurser)
- 2. Hur många tilldelas centrala medel som har specialpedagogiskt stöd?
- 3. Hur är stödet utformat för eleven/eleverna?
- 4. Beskriv eleven/elevernas svårigheter
- 5. Anser du att stödet ger de önskade effekter som tänkt? Om inte varför?
- 6. Anser du att eleven/eleverna får tillräckligt med stöd och hjälp för att uppnå de individuella målen som är uppsatta? Om inte varför?
- 7. Anser du att eleven/eleverna får rätt stöd? Om inte varför?
- 8. Hur följs stödet upp och hur ofta?

Frågor till skolan läsåret 2014/2015

- 1. Vilka av ovanstående elever får stöd inom skolans egna resurser eller/extra medel centralt?
- 2. Hur är stödet utformat för eleven?
- 3. Kort beskrivning av elevens svårigheter
- 4. Anser du att eleven får tillräckligt med stöd och hjälp för att uppnå de mål som är uppsatta?
- 5. Ger stödet den önskade effekt som är tänkt, om inte varför?
- 6. Hur följs stödet upp och hur ofta?

Öppenhet och mångfald

Vi har förtroende och respekt för människors kunskap och egna förmåga - samt för deras vilja att ta ansvar

